

**ԳՐՀ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԴԵՐՈ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԲՐԱՆՂԵՆՔՈՒՐԳԻ ԵՐԿՐԱՄԱՍԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐՈՒՄ ՆԵՐԱՈՒԵԼՈՒ
ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ***

Վարդան Մակիչյան

Բանալի բառեր՝ Հայոց ցեղասպանություն, Գերմանիայի հայկական համայնք, հայամետ ուժեր, թուրքամետ ուժեր, հայկական լոբբինգ, Բրանդենբուրգի երկրամաս, հայկական սփյուռք:

Հայկական սփյուռքի համար Հայոց ցեղասպանությունը թերևս դասվում է համայնքային ամենակարևոր թեման: Աշխարհասփյուռ հայությունը բավականին մեծ ռեսուրսներ և ջանքեր է գործադրում իրենց համայնքներում այդ հարցի արծարծման և ձանաչման համար: Այդ հարցում բացառություն չեն կազմում Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության հայ համայնքը ու հայամետ ուժերը: Նրանք դեռ հարցի ստեղծման օրվանից սկսած գործունեություն են ծավալում Գերմանիայում և փորձում են ավելի լայն շրջանակներին իրազեկել դրա վերաբերյալ:

Հարցը հանրային դարձնելու վերաբերյալ իրականացվել են տարբեր միջոցառումներ և գործողություններ, բայց ամենաարդյունավետներից էին հարցի արծարծումը դպրոցական և բուհական միջավայրում:

Իհարկե, Գերմանիայի տարբեր ուսումնական հաստատություններին կից կան կառույցներ և անհատներ, որոնք զբաղվում են այդ խնդրով, սակայն պետական մակարդակում այդ հարցի ներառումը գտնվում էր պասիվ վիճակում:

Հայոց ցեղասպանության մասին հիշատակումը, ԳՐՀ կրթության ոլորտի պետական համակարգում, ներառվեց 2002թ. Բրանդենբուրգի երկրամասի միջնակարգ դպրոցների ուսումնական ծրագրում, այն էլ միայն մեկ նախադասությամբ ու փակագծերի մեջ[1]:

Աշակերտները «Պատերազմ, տեխնիկա և քաղաքացիական հասարակություն» առարկայի շրջանակներում պետք է տեղեկանային Ցեղասպանության մասին հետևյալ նախադասությամբ. «Բնաջնջում/Ցեղասպանություն (ինչպես, օրինակ, Փոքր Ասիայի հայ բնակչության Ցեղասպանությունը)» [2]:

Այս ամենն իրականացվել էր Շտեֆան Ռայխեի կողմից: Նա եղել էր Բրանդենբուրգի երկրամասի կրթության, սպորտի և երիտասարդության հարցերի գծով նախարարը[3]: Ռայխեն սերտ կապերի մեջ էր գտնվում հայամետ բազմաթիվ գործիչների հետ:

Շտեֆան Ռայխեն իր պաշտոնավարման տարիներին հաջողությամբ դիմակայում էր թուրքական կողմի ճնշումներին: Նա դեմ էր Բրանդենբուրգի տարածաշրջանի ուսումնական պլանից Ցեղասպանության հիշատակման կրճատմանը: Թուրքական կողմն այդ ուղղությամբ ակտիվ աշխատանքներ սկսեց իրականացնել Ռայխեի՝ պաշտոնից հրաժարվելուց անմիջապես հետո[4]:

2002թ. Բրանդենբուրգի երկրամասի վարչապետ նշանակվեց Մաթթիաս Պլատցեկը[5], ով պաշտոնավարման սկզբնական շրջանում հայանպաստ աշխատանքներ էր իրականացնում: Սակայն 2005թ. հունվարին տեղի տվեց թուրքական սպառնալիքներին (խոսքը վերաբերում է սպանության սպառնալիքներին, որին նա առերեսվել էր

* Հոդվածն ընդունվել է 18.02.2017:

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել պ.գ.դ., պրոֆեսոր Է.Գ.Մինասյանը:

շուրջ 2 տարի), և գնաց թուրքերի հանդեպ զիջողական քայլերի[6]:

2005թ. հունվարի առաջին կեսին՝ ընթրիքի ժամանակ, թուրքական գլխավոր հյուպատոս Այդին Դուռուսայր Բրանդենբուրգի վարչապետ Սաթթիաս Պլատցեկից և նրա ենթակայության տակ գտնվող կրթության, սպորտի և երիտասարդության հարցերով նախարար Հոլգեր Ռուպերշտից պահանջեց հանել Հայոց Ցեղասպանության վերաբերյալ նախադասությունը տարածաշրջանի դպրոցական ուսումնական ծրագրից: Նա այդ ամենը պատճառաբանում էր որ Բրանդենբուրգում թուրքերի հանդեպ իշխում էր ատելության մթնոլորտ[7]:

Ի վերջո Պլատցեկը որոշում ընդունեց Ցեղասպանության մասին հատվածը հանել դասագրքերից, որը լուրջ դժգոհություններ առաջ բերեց իրենց ֆրակցիայում: Ֆրակցիայի գլխավոր քարտուղար Սվին Պետքն ընդդիմացավ այդ որոշմանը դեմ և մեղադրեց Պլատցեկին՝ թուրքական կողմի ճնշումներին տեղի տալու համար: Նա այդ որոշումը բնորոշեց որպես «անընդունելի» քայլ և մերժեց ուսումնական ծրագրից հանել Ցեղասպանության մասին հատվածը[8]:

Որոշումը, ի վերջո, կյանքի կոչվեց «Դպրոց և մամուլ դաշնային ինստիտուտի» (LISUM) կողմից՝ կրթության նախարարության հանձնարարականով: Պաշտոնապես այդ ամենը հիմնավորվեց այն դիրքորոշմամբ, որ այնտեղ շահարկվում էր միայն Հայոց ցեղասպանության թեման[9]:

Գերմանահայոց կենտրոնական խորհուրդը դեպքերի նման ընթացքը բնորոշեց որպես «խայտառակություն» և Բրանդենբուրգի կառավարությունից պահանջեց այդ որոշումը ենթարկել սրբազրության[10]: ԳԿԽ-ն փորձում էր լրատվամիջոցների միջոցով հասարակայնացնել այդ երևույթը: Նրա նախաձեռնությունը օժանդակության արժանացավ մի շարք լրատվամիջոցների կողմից:

Կոնֆլիկտի մեջ ներառվեց և ուսումնական ծրագրից Ցեղասպանության վերաբերյալ հատվածի դուրս մղման դեմ արտահայտվեց նաև ԳԴՀ-ում ՀՀ արտակարգ և լիազոր դեսպան Կարինե Ղազինյանը: Նա 2005թ. փետրվարի 8-ին Պոտսդամում հանդիպեց Պլատցեկին և կոչ արեց աշխատանքներ իրականացնել այն ուսումնական ծրագրում կրկին ներառելու ուղղությամբ: ՀՀ դեսպանի դիվանագիտական հմտությունների և բանակցելու բարձր կարողությունների շնորհիվ Պլատցեկ համաձայնեց նորից Ցեղասպանության թեման արդեն նոր ուսումնական տարվանից կրկին ներառել Բրանդենբուրգի դպրոցական ուսումնական ծրագրերում[11]:

Հայերի, ինչպես նաև այլ ցեղասպանությունների թեման կրկին ուսումնական ծրագրում ներառելու մտադրությունը առաջացրեց թուրքական բողոքի հերթական ակիբը: Այս անգամ հատկապես իր ակտիվությամբ աչքի ընկավ Բադեն Կյուրթենբերգի «Թուրք ակադեմիկոսների եվրոպական ասամբլեան»(EATA): Թուրքուտ Սալանը, ով 2005թ. ընթացքում ակտիվ աշխատանքներ էր իրականացրել Բունդեսթագի կողմից իրականացված Հայոց ցեղասպանության քննարկումների դեմ, այդ առթիվ իր դժգոհությունը հայտնեց Պլատցեկին, որ իրենք խորապես ցավում են այդ որոշման կայացման համար, քանի որ այն կայացվել է հայկական դեսպանության ճնշումների և նրանց կողմից իրականացված լոբբինգի պատճառով[12]:

Պլատցեկն իր հետ հանդիպման նաև հրավիրեց ԳԿԽ-ի ղեկավարությանն ու Բեռլինի ու հարակից շրջանների Հայ առաքելական եկեղեցու ներկայացուցիչներին[13]:

Միջոցառման ժամանակ քննարկվեցին և խստագույնս քննադատվեցին հայկական բնակչության հանդեպ կատարված Ցեղասպանության հիշատակմանն ուղղված հակաքայլերի իրականացումը: Բացի դրանից՝ միջոցառման ներկաները կոչ արեցին Հայոց ցեղասպանությունն ուսումնական ծրագրում ներառելու ոչ միայն դաշնային, այլ

նաև պետական մակարդակով[14]:

Ի վերջո, Սոցիալիստների կուսակցության և Քրիստոնյա-դեմոկրատական միության կառավարական կոալիցիան միաձայն հավանություն տվեց Ցեղասպանության թեմայի` Բրանդենբուրգի տարածաշրջանի ուսումնական ծրագրում ներառման առաջարկին: Եվ արդեն 2005/2006թթ. ուսումնական տարվա սկզբից Հայոց ցեղասպանության թեման կրկին ներառվեց Բրանդենբուրգի ուսումնական ծրագրում: Բացի Հայոց ցեղասպանությունից` ծրագրում ներառվեցին նաև այլ ժողովուրդների հանդեպ կատարված ցեղասպանություններն ու բռնաճնշումները[15]:

Դպրոցներն ստացան 103 էջից կազմված մի ձեռնարկ, որը վերնագրված էր հետևյալ կերպ. «Ցեղասպանությունները և պետական իշխանությունների բռնաճնշումները 20-րդ դարում»: Առանձին բաժին կար Հայերի ցեղասպանության համար, որը կազմել էր Միհրան Դաբադի կողմից[16]:

Դաբադն իր հոդվածում այլ հարցերի հետ միասին անդրադարձել էր նաև Թուրքիայի ժխտողական տեսակետի ներկայացմանը: Նա այնտեղ նշում էր, որ Թուրքիան միշտ նույն տեքստի միջոցով է բնորոշում Ցեղասպանությունը և դրանք կոչում է 1915/1916 թվականների իրադարձություններ, որին զոհ են գնացել միաժամանակ և` թուրքեր, և` հայեր[17]:

Գերմանահայոց կենտրոնական խորհուրդը կոչով հանդես եկավ այդ ձեռնարկի հրապարակայնացման օգտին և առաջարկեց գնել այդ ձեռնարկը և այն նվիրել իրենց երեխաների պատմության ուսուցիչներին, համալսարաններին կամ էլ քաղաքային գրադարաններին: Նրանց կարծիքով այդ փոքրիկ օգնությունը կարող է հսկայական ազդեցություն ունենալ[18]:

2009թ. Գերմանիայի թուրքական համայնքի ղեկավար Քենան Կոլատը ևս մեկ անգամ փորձ կատարեց դուրս մղել Ցեղասպանության թեման Բրանդենբուրգի ուսումնական ծրագրից: Նա նշեց, որ նմանատիպ ուսումնական ծրագիրը ձևում է գործադրում թուրք աշակերտների հոգեբանության վրա և բացասական ազդեցություն է ունենում նրանց ընդհանուր կրթական որակի վրա[19]:

Կոլատը ջանում էր հանդիպում ունենալ Պլատցեկի հետ, որպեսզի հասներ դրա դուրսմղմանը: Սակայն այդ քայլերը ապարդյուն էին և չտվեցին իրենց սպասված արդյունքը:

Այսպիսով` Ցեղասպանության 90-րդ տարելիցը Գերմանիային կանգնեցրեց 2 այլընտրանքների առջև` շարունակել հետազայում ևս լռել և դրանով ռիսկի տակ դնել այս հարցի հետ կապված «մեկուսացվածությունը» կամ շարժվել առաջ և վերագնահատել նախկինում ունեցած դիրքորոշումը: Ի վերջո հանգեցին երկրորդ տարբերակին, որն էլ գերմանահայերի համար մի քանի կարևորագույն հարցերի սկիզբ ու լուծում տվեց:

Խոսելով Հայոց ցեղասպանությունը ուսումնական պլանում ներառելու գործընթացի մասին` կարելի է ասել, որ հայամետ բոլոր ուժերը, միասնական կեցվածք ցույց տալով և համագործակցելով, կարողացան հասնել այս հաղթանակին: Իհարկե, չի կարելի առանձնացնել միայն հայերին, քանի որ այս գործի հաջողության համար մեծ ավանդ ունեն գերմանացի հայամետ գործիչները[20], և զուգահեռ պետք է նշել նաև գերմանական մամուլի դերը, որն սկսեց ավելի մեծ ուշադրություն դարձնել Հայոց ցեղասպանության ու նրա ճանաչման գործընթացի լուսաբանմանը:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Տե՛ս Frankfurter Allgemeine Zeitung, Brandenburg: Völkermord an Armeniern vom Lehrplan genommen, 25.01.2005, Nr. 20, S. 33, տե՛ս նաև <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/brandenburg-voelkermord-an-armeniern-vom-lehrplan-genommen-1208914.html>:
2. Տե՛ս նույն տեղում:
3. Տե՛ս <http://www.spd-brandenburg.de/landesverband/geschichte-der-spd-brandenburg/personen/steffen-reiche.html>:
4. 2004թ. նրան այդ պաշտոնում փոխարինեց Հոլգեր Ռուփեխտը: Տե՛ս <http://www.holger-rupprecht.de/holger-rupprecht.html>:
5. Տե՛ս <https://www.munzinger.de/search/portrait/Matthias+Platzeck/0/19769.html>:
6. Տե՛ս Der Spiegel, UNTERRICHT: Bosphorus in Brandenburg?, 31.01.2005, Nr. 5, S.42, տե՛ս նաև <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-39178605.html>:
7. Տե՛ս Die Potsdamer Neueste Nachrichten, Völkermord an Armeniern gestrichen, 25.01.2005, տե՛ս նաև <http://www.pnn.de/titelseite/88279/>:
8. Տե՛ս TAZ, *Der Konsul schreibt, Brandenburg spurt*, 26.01.2005, տե՛ս նաև <http://www.taz.de/!649409/>:
9. Տե՛ս Potsdamer Neueste Nachrichten, Völkermord an Armeniern gestrichen, 25.01.2005, տե՛ս նաև <http://www.pnn.de/titelseite/88279/>:
10. Տե՛ս նույն տեղում:
11. Տե՛ս Die Welt, Armenien im Lehrplan: Platzeck rudert zurück, 08.02.2005, տե՛ս նաև <https://www.welt.de/print-welt/article423654/Armenien-im-Lehrplan-Platzeck-rudert-zurueck.html>, տե՛ս նաև Der Tagesspiegel, Armenier empört über Platzeck, 05.02.2005, տե՛ս նաև <http://www.tagesspiegel.de/armenier-empoert-ueber-platzeck/582632.html>:
12. Տե՛ս <http://www.eata.info/bawue/media/ermen/Platzeck050214.pdf>, տե՛ս նաև Der Tagesspiegel, Armenier empört über Platzeck, 05.02.2005, տե՛ս նաև <http://www.tagesspiegel.de/armenier-empoert-ueber-platzeck/582632.html>:
13. Տե՛ս Die Potsdamer Neueste Nachrichten, Armenische Diözese sucht Gespräch „Völkermord nicht aus Lehrplan streichen“, 02.02.2005, տե՛ս նաև <http://www.pnn.de/brandenburg-berlin/118554/>:
14. Տե՛ս նույն տեղում:
15. Տե՛ս Der Tagesspiegel, Völkermord kommt wieder in Lehrplan Fraktionen für Hinweis auf Genozid an Armeniern, 08.02.2005, տե՛ս նաև <http://www.tagesspiegel.de/voelkermord-kommt-wieder-in-lehrplan-fraktionen-fuer-hinweis-auf-genozid-an-armeniern/583534.html>:
16. Տե՛ս Die Potsdamer Neueste Nachrichten, Völkermord wieder auf dem Lehrplan, 08.07.2005, տե՛ս նաև <http://www.pnn.de/brandenburg-berlin/143376/>:
17. Տե՛ս Frankfurter Allgemeine Zeitung, Armenier-Genozid: Brandenburg ist belehrbar, 22.07.2005, Nr. 168, S. 31, տե՛ս նաև <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/armenier-genozid-brandenburg-ist-belehrbar-1250886.html>:
18. Տե՛ս <http://www.zentralrat.org/de/node/560>:
19. Տե՛ս Frankfurter Allgemeine Zeitung, Völkermord im Lehrplan: Die armen Schüler, 07.08.2005, տե՛ս նաև <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/voelkermord-im-lehrplan-die-armen-schueler-1838263.html>:
20. Հերման Գոլցը Հայոց ցեղասպանության թեման Բրանդենբուրգի երկրամասի ուսումնական ծրագրում ներառելու գործում բավական ակտիվ գործունեություն է ծավալել՝ օգտագործելով անձնական կապերը ու լծակներ:

ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ

**ԳԴՀ հայկական համայնքի դերը Հայոց ցեղասպանությունը Բրանդենբուրգի
երկրամասի ուսումնական ծրագրում ներառելու համատեքստում
Վարդան Մակիչյան**

Հայոց ցեղասպանության մասին հիշատակումը ԳԴՀ կրթության ոլորտի պետական համակարգում ներառվեց 2002թ. Բրանդենբուրգի երկրամասի միջնակարգ դպրոցների ուսումնական ծրագրում:

Թուրքամետ ուժերը քննադատեցին ուսումնական ծրագրում նմանատիպ ներառումը՝ պատճառ բերելով այն հանգամանքը, որ նմանատիպ ուսումնական ծրագիրը ձնշում է գործադրում թուրք աշակերտների հոգեբանության և բացասական ազդեցություն է ունենում նրանց ընդհանուր կրթական որակի վրա:

2005թ. հունվարին Բրանդենբուրգում այդ հարցերով զբաղվող կառույցները թուրքական ձնշումներին տեղի տվեցին և Ցեղասպանության մասին հիշատակումը հանվեց ուսումնական ծրագրից: Սակայն, նույն թվականին, հայամետ ուժերի գործողությունների շնորհիվ հաջողվեց 2005/2006թթ. ուսումնական տարվա սկզբի համար Հայոց ցեղասպանության թեման կրկին ներառել Բրանդենբուրգի ուսումնական ծրագրում:

РЕЗЮМЕ

**Роль армянской общины ГДР в вопросе введения темы Геноцида армян в учебных программах школ Бранденбургской земли
Вардан Макичян**

Ключевые слова: Геноцид армян, Армянская община в Германии, проармянские силы, протурецкие силы, армянское лобби, земля Бранденбург, армянская диаспора.

Упоминание Геноцида армян в государственной структуре образования ГДР началось в 2002г. в образовательных программах средних школ бранденбургской земли.

Протурецкие силы ГДР подвергли критике подобное введение в образовательную программу, объясняя это тем, что последнее оказывает давление на психологию турецких школьников и отрицательно влияет на их общий уровень образования.

В январе 2005г. бранденбургские структуры, занимающиеся этими вопросами уступили турецким давлениям, и упоминание о Геноциде армян было снято из образовательной программы. Однако благодаря действиям проармянских сил на начало учебного года 2005/2006 удалось ввести тему Геноцида армян в бранденбургскую образовательную программу.

SUMMARY

**The Role of Armenian Community of Germany in the inclusion of the Armenian Genocide Issue in Brandenburg educational programme.
Vardan Makichyan**

Keywords - The Armenian Genocide, Armenian community in Germany, pro-Armenian forces, pro-Turkish forces, Armenian lobby, Land of Brandenburg, Armenian Diaspora.

The reference about the Armenian Genocide in the state educational system in Germany was involved in the school programme in Brandenburg in 2002.

This inclusion was highly criticized by pro-Turkish actors stating that this fact of inclusion of this kind of educational program has pressure on the psychology of Turkish students and negative impact on the overall quality of their education.

In January 2005 the organizations responsible for this issue removed the remark about the Genocide from the educational programme under the pressure of the Turks. However, during the same year, due to the efforts of pro-Armenian forces the issue of Armenian Genocide was again included in the 2005-2006 educational programme of Brandenburg.